

PRIMII MEDICI ȘI INTRODUCEREA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI IGIENEI LA „ȘCOALELE NAȚIONALE CENTRALE ROMÂNE” DIN BRAȘOV

de EMIL I. BOLOGA și ȘTEFAN SUCIU

Înființarea în toamna anului 1350 a primului gimnaziu românesc din Brașov, a constituit un eveniment deosebit atît în viața culturală a românilor din Brașov, cît și în fenomenul de culturalizare generală a poporului nostru. Lupta brașovenilor pentru întemeierea acestui lăcaș de cultură făcea parte integrantă din lupta populației românești, majoritară, din Transilvania pentru drepturi în învățămînt, năzuință care s-a intensificat în timpul revoluției de la 1848–1849. Adunarea națională de la Blaj cerea la 5/17 mai „înființarea de școli naționale românești în toate comunele rurale, ținuturile și orașele... dreptul de alegător pentru întreg personalul didactic și desăvîrșită libertate pentru învățămînt”¹.

Înființarea gimnaziului continua faptic o seculară tradiție culturală românească a Brașovului, unde în anul 1495 lua ființă prima școală românească. Brașovul de la jumătatea secolului al XIX-lea reprezenta un puternic centru economic și cultural românesc, oferind un teren favorabil pentru dezvoltarea învățămîntului în limba română, în condițiile asupririi sociale și naționale a maselor românești. Datorită dezvoltării comerciale, meșteșugărești și industriale, s-a format aici cea mai numeroasă burghezie românească din Ardeal, care domina întreaga viață economică a orașului și împrejurimile. Mulți dintre negustorii brașoveni cu situație materială bună erau în limitele concepției și intereselor burgheze, luptători pentru emanciparea poporului român și susținători ai progresului cultural². Alături de aceștia își desfășura în Brașov activitatea o tinăra generație de intelectuali militanți români, în frunte cu George Barițiu, Andrei și Iacob Mureșianu, Ioan Popazu și Iosif Barac. Dorința fierbinte de ridicare culturală a românilor a unit această intelectualitate cu burghezia progresistă brașoveană într-o campanie și luptă pentru dezvoltarea învățămîntului în limba română.

Prezentăm foarte pe scurt unele momente hotărîtoare din aceea epocă, care au pregătit și precedat înfăptuirea care se va chema Liceul „Andrei Șaguna” din Brașov.

¹ Acad. P. Constantinescu-Iași, în *Istoria României*, IV, București, 1964, p. 696.

² Vasile Neteo, *George Barițiu, viața și activitatea sa*, București, 1966, p. 58.

Astfel, în anul 1834, delegații celor două comunități bisericești – Cetate și Șchei – făceau apel pentru sprijinirea atât a bisericii, cât și a școlii naționale înființată în acel an. Este vorba despre prima școală românească din Cetatea Brașovului, din care se va naște apoi „Școala națională centrală”, și, din aceasta, vestitul liceu „Andrei Șaguna”³.

Ca profesor al acestei prime școli găsim pe Dimitrie Lecca, fratele pictorului Constantin Lecca.

La 19 noiembrie 1844, reprezentanții celor două biserici menționate, susțin unirea celor două școli existente într-una singură: „școală națională centrală”, acest lucru semnificând primul mare act al viitoarei întemeieri, pe care o visau, vrednică de a adăposti chiar o universitate.

„Gazeta Transilvaniei” nr. 204/1888 ne arată că Ștefan Emilian a fost rugat de către protopopul Ioan Popazu în primăvara anului 1846 când se afla la Viena, ca să pregătească planul „unui edificiu măreț, care ar corespunde și pentru o universitate”. Zidirea acestei clădiri va începe însă prin amănare, numai în anul 1851. Între timp se înființează, în scopul ajutorării orfanilor de război, „Reuniunea Femeilor Române”, în cadrul căreia se fac pregătirile înființării gimnaziului. Ștefan Iosif (tatăl poetului Șt. O. Iosif), în amintirile sale publicate în „Gazeta Transilvaniei” (1908), scria că „se sibu-ciumau acești bravi Români cum să întemeieze la Brașov o școală românească, centru de lumină și de cultură superioară”⁴.

Încercările acestea din anii 1838–1844 s-au izbit însă de împotrivirea autorităților, abia în aprilie 1850 putându-se trece la înfăptuire. În lipsa oricărui ajutor din partea statului, gimnaziul urma să fie susținut materialmente de către cele două biserici, precum și din donații. În acest scop, o parte din negustorii din Brașov, prin contractul încheiat la 26 septembrie 1850 se obligau ca timp de 10 ani de la deschiderea gimnaziului să contribuie bănește la întreținerea acestuia.

Pentru pregătirea lucrărilor necesare deschiderii gimnaziului, se instituie la 4 mai 1850 o comisie formată din reprezentanții celor două comunități, și anume: Ioan Juga, George Barițiu, Iacob Mureșianu și Ioan Popazu, Ioan Pantazi, Nicolae Dima și Iosif Barac⁵. Această comisie primi numele de „Eforie Scolastică”, având președinte pe Ioan Popazu, iar ca secretari pe George Barițiu și Iosif Barac.

După minuțioase pregătiri, școala centrală se deschide în toamna anului 1850, iar cursurile clasei a IV-a, care era în același timp și prima clasă gimnazială, se deschid la 1 noiembrie, o dată cu aducerea, la recomandarea lui G. Barițiu, a lui Gavril Munteanu, care va fi primul director al gimnaziului (perioada 1853–1869).

³ Aurel A. Mureșianu, „Școlile naționale centrale” și liceul „Andrei Șaguna” din Brașov, în „Boabe de griu”, an. IV, nr. 4, aprilie 1933, p. 6.

⁴ *Ibidem*, p. 9.

⁵ Andrei Birseanu, *Istoria școalelor centrale române din Brașov*, Brașov, 1902, p. 49.

Recunoașterea oficială a gimnaziului s-a făcut prin decretul din 28 ianuarie 1858⁶ și 8 iunie 1866⁷, care acordau dreptul de publicitate. Impunătoarea clădire se construiește astfel prin mari sacrificii materiale între anii 1851–1856 (fig. 1). În acordarea dreptului de publicitate sînt de amintit străduințele depuse de doctorul Pavel Vasici, directorul carantinei de la Vama Timișului (1834–1848).

Prin eforturile conjugate ale intelectualității și burgheziei progresiste din Brașov și ca urmare a sprijinului material acordat de Statul Român, în toamna anului 1869 se înființează încă două școli românești: Școala reală cu 3 clase, prima de acest fel în Ardeal și școala comercială superioară, tot cu 3 clase. În acest scop, clădirea se mărește prin zidirea aripii de miazăzi (fig. 2).

Intr-adevăr, la începutul anului 1859, Alexandru Ion Cuza reușește votarea în Camerele legislative din Iași și București, a unui ajutor anual de 50 galbeni pentru școlile din Brașov. În anul 1860, la intervențiile stăruitoare ale episcopului Andrei Șaguna, sosește și aprobarea guvernului austriac pentru deschiderea claselor superioare, primul profesor al clasei a V-a fiind dr. Ioan Meșotă (1838–1878), cel care introduce în școală studiul limbii franceze. Anul 1866 marchează ținerea primului examen de maturitate (baccalaureat) în prezența chiar a arhiepiscopului și mitropolitului Andrei Șaguna. În anul 1868 gimnaziul număra 230 elevi, din care 30 din România.

Pentru sporirea veniturilor atît de necesare, școala reușește să aducă în proprietatea ei „băile de aburi”, înființate de români încă în anul 1856 și care devin astfel „Băile Eforiei”.

Această epocă era dominată de trei mari figuri: Ion I. Lapedatu (1844–1878), Andrei Birseanu (care în 1881 se așează ca profesor la Brașov) și Virgil Onițiu, urmați apoi de dr. Iosif Blaga, care la retragerea sa în anul 1927, lasă ca director pe tânărul profesor dr. Ioan Moșoiu.

Spiritul și însemnătatea acestui așezămint cultural românesc, erau astfel exprimate de Octavian Goga (fost elev al Liceului), la 17 mai 1925, cu prilejul jubileului de 75 ani al Liceului: „Paralel cu Blajul care m-a învățat cultul trecutului, aci s-a hrănit speranța pentru ziua de mîine. În chiliile de pe Tîrnave se visau splendorile romane, sub Timpa Brașovului palpitau fiorii renașterii românești”⁸ (fig. 14).

Printre promotorii de seamă ai culturii românești, s-au numărat și medicii din Brașov, singurul oraș din Ardeal, unde în perioada de pînă la Unire a existat „o continuitate medicală românească”⁹.

După așezarea la Brașov a primului medic român stabilit aici, doctorul Vasile Popp, autorul celei dintîi lucrări medicale scrisă în limba română („Despre apele minerale de la Arpătac, Bodoc și Covasna”) și care a stat în fruntea mișcării științifice și literare care s-a constituit la Brașov în

⁶ *Ibidem*, p. 109.

⁷ *Ibidem*, p. 154–155.

⁸ Aurel A. Mureșianu, *op. cit.*, p. 31.

⁹ Dr. V. L. Bologa, *Contribuțiuni la istoria medicinei din Ardeal*, Cluj, 1927, p. 66.

deceniul al treilea al secolului trecut¹⁰, medicii care îl continuă contribuie direct la susținerea liceului românesc.

Doctorul Pavel Vasici, medic al Carantinei din Timiș, om de o vastă cultură și cu o fecundă activitate pe tărîmul științific și cultural, și-a adus o contribuție substanțială la înființarea și dezvoltarea gimnaziului. În calitate de „consilier școlar al guvernului”, el vizita deseori școala, prezida sesiunile de examene publice și îi acorda sprijin material. Tot el ia măsuri pentru traducerea în limba română a manualelor pentru școlile medii, în care scop la 31 ianuarie 1851 se adresează Eforiei școlare ca să-i recomande persoanele competente pentru traducerea manualelor, și anume, numai a celor admise de guvern¹¹ (fig. 3 și 4).

Un susținător al Gimnaziului din Brașov a fost și doctorul Nicolae Gănescu (fig. 5), primul medic de dincolo de munți, așezat la Brașov la 6 martie 1861¹² și rămas aci pînă la moartea sa, petrecută în 24 martie 1875¹³. La numai doi ani după stabilirea sa în Brașov, el depune la 11 februarie 1863 la Eforia școlară un testament, prin care lasă o parte din bunurile sale gimnaziului românesc din Brașov, deoarece „imi plăcu din inimă, ca Român, să iau parte după putință, la sacra dumneavoastră îngrijorare pentru prosperitatea națiunii noastre, virtute măreață și necomparabilă”¹⁴.

În scrisoarea care a însoțit testamentul, după ce descrie motivele care l-au determinat să se stabilească la Brașov, el arată că în acest oraș a găsit „acea înțelegere unanimă a Românilor de aici, cu pornirea armonică și entuziastă de a lucra pentru prosperitatea națiunii lor, prin înființarea de așezăminte didactice și prin purtare de tot morală”¹⁵.

La 22 februarie 1866 testamentul este dat bisericii „Sf. Nicolae”, pentru ca după moartea sa, banii lăsați, să fie folosiți în scopuri național-culturale¹⁶.

Doctorul Nicolae Gănescu se înscrie în istoria medicinei românești ca primul medic titrat român muntean, ca primul medic român din Principate stabilit în Ardeal, ca primul medic român cu studii în Rusia (Harcov – Moscova) și tot ca primul medic român care a scris o cronică de medicină populară într-o gazetă, în Țara Românească („Foaia satului”, nr. 12, anul VI, 1 iunie 1849, scoasă de Nicolae Bălcescu).

Încercăm, după această sumară prezentare a temeiurilor și greutăților care au stat la ridicarea gimnaziului român din Brașov devenit apoi Liceul „Andrei Șaguna”, o prezentare a problemei igienei și îngrijirii elevilor, pe care o legăm de numele celor care se înscriu cronologic, ca primii medici ai acestei școli :

¹⁰ V. Netea, *op. cit.*, p. 58.

¹¹ Andrei Birseanu, *op. cit.*, p. 58–59.

¹² Arh. st. Brașov, Eforia școlară, dos. 102, anexa 1.

¹³ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 23 din 27 aprilie 1875, p. 3.

¹⁴ Arh. st. Brașov, Eforia școlară, dos. 102, anexa 1.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Andrei Birseanu, *op. cit.*, p. 183.

- Doctorul Iuliu Mureșianu (1873–1876);
- Doctorul Ioan Neagoe (1877–1881);
- Doctorul Petre Cioran (1881–1886);
- Doctorul Gheorghe Baiulescu (1881–1916).

Îi vom consemna în rândul cuvenit, încercând prin diferite documente de arhivă – în mare parte inedite – să desprindem medico-istoric, problema legată de începuturile asistenței medicale în școlile românești din Brașov.

Doctorul Iuliu Mureșianu

A trăit între anii 1848–1921, medic militar colonel, absolvent al Gimnaziului din Brașov în anul 1867¹⁷ și este primul absolvent al acestei școli devenit medic (fig. 6).

Puținele date pe care le-am găsit cu referire la dr. Iuliu Mureșianu ne determină să dăm unele informații biografice găsite în neorologul publicat în ziarul „Carpații”.

Este descendent al Mureșenilor, născut la Iași în 1848, unde tatăl său Dim. I. Mureșianu funcționa ca interpret al consulatului austriac de aoi.

După absolvirea școlii primare din Năsăud, trece la Brașov la unchiul său Iacob Mureșianu, sub a cărui îndrumare și îngrijire termină cursul liceal la noul gimnaziu românesc din Brașov, fiind unul dintre primii lui absolvenți. Dedicându-se frumoasei cariere medicale, se înscrie la Institutul medico-militar „Josephinum” din Viena.

După absolvirea academiei medico-militare își începe cariera ca medic locotenent în garnizoana Brașov, unde a funcționat mulți ani. Mutat mai târziu în Herțegovina, în decursul războiului de ocupație din 1878, a dezvoltat o activitate neobosită și a alinat durerea multor răniți români. Apoi a funcționat ca medic colonel comandant al spitalului garnizoanei Cernăuți. Își cere pensionarea în anul 1906 reintorcându-se în Brașovul său iubit, unde își reia cu nerăbdare activitatea, participând la toate mișcările culturale naționale ca membru și sprijinitor al diferitelor societăți și reuniuni (fig. 7).

„Om integru, cu o cultură largă și aleasă, inimă deschisă, un model de virtute cetățenească D-nul Iuliu Mureșianu lasă după sine regretele unanime în mijlocul tuturor acelorora, Români și străini care l-au cunoscut, simțit și iubit și cari l-au condus ieri în număr atât de mare la ultimul său locaș”^{17a}.

A decedat la 10 noiembrie 1921, fiind înmormintat în cimitirul „Groaveri” din Brașov.

La 1/13 decembrie 1873 „în semn de recunoștință către institutul căruia am a-i mulțumi o mare parte din educațiunea mea”, doctorul Iuliu Mureșianu se oferă să viziteze cu totul gratuit pe școlarii bolnavi de la școlile românești din Brașov¹⁸. Această ofertă s-a făcut pe un termen de trei ani.

¹⁷ *Ibidem*, p. 567.

^{17a} „Carpații”, Brașov, an I, nr. 8 din 11 noiembrie 1921, p. 5.

¹⁸ *Ibidem*, p. 390.

Astfel, la data de 20 ianuarie 1877 Ioan Meșotă se adresează Eforiei școalelor în problema medicului școlii, scriind printre altele că „de câțiva ani încoace, școlarii săraci ai gimnaziului nostru și ai celorlalte institute împreunate cu acesta, au avut favorul acela că în caz de boală erau căutați de Domnul Dr. medic Iuliu Mureșianu, care se oferise din îndemn propriu la acest serviciu gratuit. Cu finea anului 1876 însă Domnul dr. Iuliu Mureșianu declară că nu mai poate urma angajamentul luat, de a sta la dispoziția junimei noastre studioase în caz de boală”. Anterior, în conferința de la 5 ianuarie 1877 corpul profesoral hotărăște să aducă mulțumiri doctorului Iuliu Mureșianu (fig. 8).

În aceeași scrisoare, Ioan Meșotă cere Eforiei școalelor să angajeze prin remunerație un medic din Brașov, care să caute în caz de boală pe studenții săraci gratuit și totodată să fie obligat de a vizita o dată pe lună toate clasele. El mai cere apoi, ca Eforia școalelor să se adreseze către Comitetul pentru ajutorarea școlarii săraci, ca acesta să plătească medicamentele pentru studenții săraci, medicamente care se pot procura cu prețuri scăzute de la farmacia lui Száka din Brașov. În încheiere se cere ca să se pună la dispoziția studenților săraci după trebuință, un număr oarecare de bilete la baia de aburi, care să se împartă gratuit¹⁹.

La data de 7/9 februarie 1877, Eforia școalelor cere delegației școlilor centrale române, să angajeze un medic pentru școlarii săraci, cu o remunerație cel mult pînă la suma de 100–150 fl. pe an și care să cerceteze o dată pe an clasele tuturor școlilor române²⁰. Cu îndeplinirea acestei hotărîri din 2/14 martie 1877, este însărcinat directorul Ioan Meșotă²¹.

Prestigiul medical de care s-a bucurat doctorul Iuliu Mureșianu, l-a determinat pe Gh. Barițiu să apeleze la serviciile sale, așa cum rezultă din scrisoarea datată 10 decembrie 1892 prin care îl roagă „semi faceți onoarea la o oră cînd veți putea se me ecsaminați mai de aproape” și mai departe, „am se ve fiu totdeauna recunoscătoriu pentru înțeleptulu și frățesculu consiliu cemi veți da al DVoastră totdeauna stimatoriu G. Barițiu”²².

Doctorul Ioan Neagoe

Marea personalitate a acestui medic român merită și impune rememorarea unor date legate de numele său²³.

¹⁹ Arh. st. Brașov, Eforia școlară, dos. 273, anexa 6.

²⁰ *Ibidem*, anexa 1.

²¹ *Ibidem*, anexa 9.

²² Scrisoare aflată în păstrarea lui Mircea Gherman, Brașov.

²³ Dr. Valeriu L. Bologa, *Contribuțiuni la istoria medicinei din Ardeal*, Cluj, 1927; C. Z. Petrescu, *Misiunea Doctorului Neagoe*, Ed. Fundația Culturală M. Kogălniceanu, București, 1946; Arnold Huttman, Valeria Căliman, *Medici brașoveni, prieteni ai lui Mihail Eminescu*, în „Astra”, an. II, nr. 9, p. 10.

S-a născut la Sebeș-Alba la 1 ianuarie 1849. După moartea tatălui său, familia se mută la Blaj, unde tinărul termină liceul. Studiile universitare le face la Viena, fiind promovat doctor în medicină în anul 1877. Se stabilește la Brașov ca medic practician, unde prin moartea doctorului Beldi este numit în anul 1881 medic al căilor ferate, pe linia Brașov–Apața, post pe care l-a ocupat până în decembrie 1883. Colaborator al „Gazetei Transilvaniei”, se numără alături de Slavici, printre fondatorii „Tribunei” din Sibiu (14/26 aprilie 1884).

În anul 1884 părăsește Brașovul, mutându-se la București, ca medic șef al unui serviciu de izolare la spitalul Colentina, apoi profesor de igienă la Liceul „Matei Basarab”.

Între 25 iunie 1888 și 5 ianuarie 1889 călătorește în Italia, Franța și Spania, trimis de statul român pentru a studia pelagra. El dovedește mizeria ca factor cauzal, subliniind lipsa altor alimente, în afara porumbului stricat, considerat de cei mai mulți autori ca provocator al acestei boli. În anul 1900 Academia Română îi acordă jumătate din premiul „Adamache”, și anume, 2500 lei pentru lucrarea „Studii asupra pelagrei”.

I. Neagoe moare la București la 6 decembrie 1910. Bun și intim prieten al lui Mihail Eminescu, el va rosti acea emoționantă cuvântare la moartea acestuia.

La data de 29 mai 1877, doctorul Ioan Neagoe se oferă să „ia sub cură pe toți studenții fără diferențiere de la ce școală, fără nici o pretențiune de onorariu”. Iată textul scrisorii înaintate școlii:

„Subscrisul, stabilindu-se ca medic în loco și ținând de onoare a face preaveneratei sesiuni profesionale cunoscut cum că este aplicat a primi pe toți studenții fără diferențiere de la ce școală a susnumitului gimnaziu sub cura sa medicală, nefăcînd nici o pretențiune de onorariu. Totodată rogu pe respectivii Domni profesori a binevoi de-a face prin clase cunoscută asta voință a mea și a le spune că locuința mea este Tîrgul oailor nr. 43 (Rossmarkt). Sperînd din partea preaveneratei sesiuni profesionale în astă cauză o rezoluțiune afirmatoare am onoarea de a mă subsemna. A prea veneratei sesiuni profesionale, gata spre servire ss. Ioan Neagoe, Dr. universal medicinae Brașov în 29/5, 1877”²⁴.

Din răspunsul Eforiei școalelor de la 26 noiembrie 1877 către doctorul P. Cioran, aflăm că acesta se oferise în același scop și tot gratuit și căruia i se aduce la cunoștință că o ofertă similară fusese deja acceptată de școală din partea doctorului Ioan Neagoe și înaintată încă în luna mai a acestui an²⁵.

În 11 iunie 1879, Eforia școalelor eliberează un atestat pentru dr. Ioan Neagoe, în care se arată că „Ioan Neagoe doctor în medicină, în calitate de medic al școalelor noastre centrale din 26 decembrie 1877 pînă astăzi, a cercetat atît institutul nostru de învățămînt pentru delăturarea oricărui

²⁴ Arh. st. Brașov, Eforia școlară, dos. 273, anexa 11.

²⁵ *Ibidem*, anexa 12.

rău care s-ar fi putut ivi prin epidemiile cit și pe copiii școlari bolnavi atît în institut cit și în afară de institut, cu zel și știință care-l caracterizează spre deplină mulțumire a noastră, fără nici un onorar²⁶.

La 22 septembrie 1881, în scrisoarea adresată Eforiei școalelor, doctorul Ioan Neagoe arată că „împrejurările și lipsa de timp” îi impun a-și da demisia din postul de medic al școalelor române din Brașov. După ce arată că nu există nici un dubiu că „sănătatea este capitalul cel mai puternic atît pentru un individ cit și pentru un popor”, el aduce la cunoștința Eforiei că din toamna anului trecut a înaintat Direcțiunii școalelor centrale române proiectul unor statute „pentru formarea unui fond de ajutorare și îngrijire a studenților săraci, în caz de morb cu privire și la așa numitele stațiuni feriale”. „Aceasta nu am făcut-o din lucru de idei, ori din voința de a mă arăta mai înțelept ca alții, ci am făcut-o pentru a ajuta stării deplorabile sanitare a școalelor noastre, căci — mens sana in corpore sano — locuiește și valoarea unui popor stă în proporțiune dreaptă cu avarea lui în minte și brațe sănătoase”²⁷ (fig. 9).

Doctorul Petre Cioran

Originar din Rășinari, născut în anul 1851, și-a făcut studiile medicale la Graz și îl găsim ca medic practic în Brașov de la 1877 încolo²⁸.

Acesta apare ca urmaș al doctorului Ioan Neagoe ca medic al școlii, ceea ce reiese din scrisoarea adresată lui de către Eforia școalelor datată 29 octombrie 1881, și prin care îi aduce mulțumiri pentru că a primit postul de medic al școlilor în mod gratuit²⁹.

În scrisoarea datată 31 august 1882, Eforia școalelor face cunoscut delegațiunii școalelor centrale, că există uzul ca la finea anului școlar să se remunereze medicul școlar, respectiv doctorul Petre Cioran, pentru serviciile ce le-a prestat în mod exemplar. Cum însă doctorul Petre Cioran a declarat că dorește să-și aducă serviciile sale în mod cu totul gratuit, avînd în vedere greutățile materiale ale școalelor, Eforia recomandă ca delegațiunea școlară să trimită celui în cauză o adresă de mulțumire³⁰.

Funcționează în acest post pînă la 7 martie 1886, cînd, nemaiputînd satisface serviciul său în care a fost numit din partea Eforiei școalelor prin hotărîrea nr. 49/1881, își prezintă demisia³¹.

La 26 martie 1886, Eforia școalelor trimite doctorului Petre Cioran o scrisoare de mulțumire pentru serviciul prestat, exprimîndu-și totodată regre-

²⁶ *Ibidem*, anexa 7.

²⁷ *Ibidem*, anexa 14.

²⁸ Dr. V. L. Bologa, *op. cit.*, p. 73.

²⁹ Arh. st. Brașov, Eforia școlară, dos. 273, anexa 15.

³⁰ *Ibidem*, anexa 2.

³¹ *Ibidem*, anexa 19.

tul că nu se află în posibilitatea plăoută de a recompenso materialicește serviciile depuse de acesta ca medic³².

În timpul funcțiunii sale ca medic școlar, elevii săraci erau ajutați cu medicamente gratuit, din fondul pentru ajutorarea școlarilor săraci³³.

Doctorul Gheorghe Baiulescu

Cu doctorul Gheorghe Baiulescu ajungem la medicul care va sluji școala pînă în preajma primului război mondial. Marea sa personalitate impune o scurtă prezentare biografică, care să permită o mai profundă cunoaștere.

S-a născut la 27/2 iulie 1855 la Brașov³⁴, ca fiu al protopopului Bartolomeu Baiulescu, care a avut trei fii: Ioan, Romulus și Gheorghe și o fiică Maria. După terminarea școlii primare și a Liceului „Andrei Șaguna” la Brașov în anul 1873 (făcînd și două clase la Liceul „Honterus” din Brașov) pleacă la Viena, cu intenția de a urma arhitectura, avînd mare talent pentru desen. La sfatul fratelui mai mare, Ioan, fiind suferind de ochi, se înscrie la medicină, urmînd în același timp și conservatorul de muzică. Este promovat doctor în medicină la data de 17 noiembrie 1880 și, din lipsă de mijloace, nu poate termina ultimul an al conservatorului. Dorește să se stabilească în capitala țării unde în 1883 depune examenul de liberă practică, dar la străruințele tatălui său vine la Brașov, unde în anul 1885 se căsătorește cu fiica marelui comerciant brașovean Diamandi Manole. Timp îndelungat medic al școlilor și profesor de igienă (1886–1916), funcționează în aceeași perioadă și ca medic al Casei cercuale (din 1885) al cărei medic șef devine (fig. 11). Înaintea izbucnirii războiului mondial, înființează pe lângă Liceul „Andrei Șaguna” un institut de hidroterapie (1895), care se deschide în mai 1896 fiind frecventat, în timpul verii datorită reputației sale de numeroși bolnavi din România (fig. 12). În acest timp își scrie și tratatul de hidroterapie de 700 de pagini care primește premiul de 10.000 franci al Academiei Române, în anul 1895 (fig. 13). În gazetele locale publică numeroase articole de popularizare a medicinei, iar în jurnalul redactat de tatăl său „Meseriașul Român”, sfaturi medicale. Scoate o revistă, „Sănătatea”, pentru igienă și medicină populară, apărută în anul 1908 citeva luni, după care își încetează apariția din lipsă de fonduri.

Doctorul Gheorghe Baiulescu a participat activ la toate mișcările naționale și culturale, făcînd parte din Eforia și Delegația Școlară. A cîntat un timp ca violonist în cadrul Filarmonicii orașului.

În cadrul definirii personalității sale este interesantă de relatat informația din „Telegraful Român”, Anul XXV, nr. 3 din 17 ianuarie 1877 (Viena), referitoare la Serbarea de anul nou dată de Societatea academică „Româ-

³² *Ibidem*.

³³ Andrei Birseanu, *op. cit.*, p. 380.

³⁴ Extras de naștere, original, aflat în păstrarea dr. medic Emil I. Bologa.

nia Jună" din Viena în saloanele „Hotelului Metropole”. Il găsim în programă pe studentul în medicină Gh. Baiulescu executând la vioară acompaniat de J. Mureșianu stud. tech., „Fantezia” din opera „La Juive” și „Piesa de Salonu” de Vieuxtemps. Cităm din textul acestei informații: „ca eroi ai acestei părți au escelatu în musica instrumentala! virtuosul violonistu George Baiulescu st. med.³⁵”

În anul 1916, cu ocazia intrării României în război, la stăruința populației maghiare și germane de a cărei mare apreciere și stimă se bucura, a întâmpinat armata română la intrarea în Brașov, fiind apoi numit ca primul primar român al orașului. Este pensionat pentru limită de vîrstă la data de 1 octombrie 1925.

Cinci ani mai târziu (1930), cu ocazia împlinirii a 50 de ani de la promovarea sa ca medic, Universitatea din Viena îi trimite o felicitare semnată de Grassberger, decanul facultății de medicină, care îi este înmînată de o delegație de medici sași, condusă de dr. Deppner și dr. August Fabrizius.

La data de 29 noiembrie 1930 Asociațiunea Generală a Medicilor, Filiala Brașov sărbătorește evenimentul în sala Sfatului, invitația purtînd semnătura președintelui doctor Nicolae Căliman³⁶.

Din cauza unei atero-scleroze avansate și a vîrstei înaintate, în noaptea de 15 spre 16 martie 1935, după o gripă peste care trecuse, moare pe neașteptate printr-o criză cardiacă. Înmormîntarea sa a fost o adevărată manifestare de stimă și regret la care a participat întreg orașul³⁷ (fig. 10).

Iată vorbele scrise de Axente Banciu în „Țara Birsei” (an VII, nr. 3, 1935, pag. 265): „Ne-a părăsit unul dintre cei care făceau legătura vie între deceniul al șaselea din veacul trecut cu zilele noastre, octogenarul cu suflet de adolescent. Îl regretă Brașovul... medicii... școala... știința medicală românească”.

Doctorul Gheorghe Baiulescu devine medic al gimnaziului român din Brașov în anul 1886³⁸.

Numărul mare de elevi de la școlile românești din Brașov, dorința de a se asigura o asistență sanitară permanentă, îl determină pe medicul Baiulescu să propună Eforiei școlare înființarea unui post permanent de medic cu o remunerație anuală convenabilă. În acest sens, la 5 noiembrie 1886 înaintează Eforiei un memoriu³⁹ prin care aduce argumente în sprijinul celor propuse: „Din cei 850 de școlari și fetețe care au cercetat școalele noastre în anul școlar 1885/1886 un mic fragment, abia 30% trăiesc în aceleași condițiuni regulate ca copiii de la alte institute, marea majoritate, cel puțin 70% sînt copii săraci, copii de țărani de la sate, care abia se pot susține la învățătură în oraș, sau copiii locuitorilor din suburbiile Bra-

³⁵ Originalul în colecția manuscrise Dr. E. I. Bologa (dos. Dr. I. Neagoe).

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Andrei Birseanu, *op. cit.*, p. 578.

³⁹ Arh. st. Brașov, Eforia școlară, dos. 273, anexa 21.

șovului, unde mizeria și sărăcia este și mai avansată. Acești sărmani copii trăiesc în cele mai nefavorabile condițiuni igienice, avînd hrană slabă, vestimente defectuoase și locuință nepotrivită. Se înțelege de la sine că sub astfel de împrejurări și cazurile de boală sînt mai frecvente. Să ne întrebăm însă ce se întîmplă cu acești copii în caz de boală? Toți sînt avizați la ajutorul școalelor spre a-i căuta". Ca exemplu menționează cazul cu ivirea boalei „egyptiană” de ochi la mai multe școli din țară și care a luat forma unei epidemii. Pentru a se constata dacă existau asemenea cazuri de boală la școlile centrale române, în primele zile ale lunii octombrie 1886 au fost examinați 800–900 elevi și eleve.

Propunerea făcută de doctorul Gh. Baiulescu s-a discutat în ședința Eforiei școlare din 16 februarie 1887, hotărîndu-se înființarea unui post de medic pentru școlile centrale române cu un salariu anual de 300 fl. Salariul se va plăti în rate lunare, începînd cu data de 1 septembrie 1886⁴⁰.

În ședința din 20 aprilie 1893, Eforia școlară stabilește și obligațiile ce revin medicului școlar, printre care și pe aceea de a cerceta școala o dată pe lună și face un raport detaliat despre activitatea sa la sfîrșitul fiecărui an școlar⁴¹.

Pe baza acestei hotărîri, la data de 5 octombrie 1894 dr. Gh. Baiulescu întocmește primul său raport, care prin datele pe care le cuprinde ne dă pentru prima oară o imagine a situației sanitare a școlilor române din Brașov. De aceea considerăm importantă redarea lui în întregime.

Pre'On. Eforie a școalelor centrale rom. ort. răs.

La cererea On. Eforiei am onoare a prezenta următorul raport despre activitatea mea ca medic al școalelor centrale rom. ort. răsăr. în decursul anilor școlastici 1892/3 și 1893/4.

Ca și în anii precedenți și în decursul anilor ca medic al școalelor am avut a satisface unei duble îndatoriri:

A. Să dau îngrijire medicală elevilor bolnavi;

B. Să fac vizitațiuni școlare sanitare.

ad A) Căutarea elevilor bolnavi s-a făcut atît ambulatorice, cît și în locuința bolnavilor.

În anul 1892/3 în decursul celor 10 luni de școală s-au făcut 1823 vizite la bolnavi ambulanți, și 216 vizite în locuința elevilor bolnavi.

În anul 1893/4 numărul vizitelor în ambulatoriu a fost de 1765, iar al vizitelor făcute la patul bolnavului 265.

Vizitele pentru bolnavii ambulanți s-au făcut în orele mele de consultațiune și adică, după o înțelegere prealabilă cu D-nii directori, pentru bolnavii mai gravi, cari nu pot cerceta prelegerile, dimineața la orele 7¹/₂–8, iar pentru ceilalți bolnavi ambulanți la orele 1–2 după prînz. Aceste ore de consultație s-au făcut încă înainte cu 3 ani, în felul acesta, pentru ca să

⁴⁰ *Ibidem*, anexa 23.

⁴¹ *Ibidem*, anexa 25.

se evite ori ce colisiune cu orele de studiu și prin urmare, cererea ce mi s'a adresat de Pre'On, Eforie la începutul anului acestuia ca să fixez orele de consultațiune astfel ca să nu coincidă cu orele de prelegeri, s'a satisfăcut deja înainte cu 3 ani de zile.

Din boalele contagioase s-au ivit în decursul anului 1892/3, influența și morbillii (pojarul", iar în anul 1893/4 fără de pojar și tusea convulsivă. Pojarul a luat în iarna anului 1894 caracterul unei epidemii și a gresat mai cu seamă între copiii școlilor elementare.

Din boalele necontagioase de un caracter mai grav, care a cerut ajutorul meu medical la patul bolnavilor, însemnez aci câteva cazuri de tifus abdominal, câteva afecțiuni mai grele de grumaz și un caz greu de pneumonie, care însă toate s'au terminat cu vindecarea completă. Tot în ambulatoriu s'a examinat și elevii, care aveau să fie dispensați de la orele de gimnastică, desemn și cîntări din cauza vreunui defect corporal și li s'au eliberat adevărurile trebuincioase.

ad B) Vizitațiunile școlare sanitare s'au făcut regulat în fiecare an de cite două ori (decembrie și iunie) pe măsura prescrierilor legii, cu scop de a cerceta ochii elevilor cu privire la maladia egipteană (trachomă). La aceste ocazii fiecare elev a trecut prin mîinile medicului și a fost supus unei vizite generale din punct de vedere sanitar.

Relații la boala egipteană la institutul nostru nu s-a putut constata decît 4—5 cazuri ușoare, care apoi au stat permanent în cura și sub controlul medical al medicului școlaelor.

Ivindu-se în decursul anului 1893 în una din clasele inferioare câteva cazuri de rîie (scabie), acest incident a dat însă, ca să se hotărască din partea organelor competente, ca medicul școlaelor să fie îndatorat să facă vizitațiuni sanitare lunare în fiecare clasă.

Această dispozițiune însă din partea medicului școlar nu s'a dus în îndeplinire și adeva din următoarele motive:

Pentru ca să mă refer și eu la cazul special care a dat însă la aducearea acestui conclud, observ mai întîi, că rîia este o boală contagioasă, care se transmite de la o persoană la alta numai prin contact mai îndelungat și mai cu seamă la persoane care dorm împreună cu căldura patului; nu se transmite însă prin atingerea scurtă, nici prin vestimente. Rîia nu se lățește în școală, ci în locuințele elevilor, care atît din punct de vedere al ăurăteniei, cit și al celorlalte cerințe igienice lasă mult de dorit. Vizitațiunile școlare cu scop de a constata astfel de afecțiuni ar trebui să fie foarte minuțioase, ar trebui fiecare elev cercetat cu deamînnutul.

Se înțelege de sine însă că o astfel de cercetare făcută la 1160—1200 de copii în fiecare lună ar impune doctorul școlaelor o sarcină peste măsură de grea, care n'ar sta în nici o proporție nici cu rezultatele constatărilor eventuale nici cu orarul, care s-a fixat pentru acest post.

Dar sub împrejurările cum se găsesc la institutele noastre, astfel de vizitațiuni sînt și cu totul superflue. Aproape toți elevii bolnavi sau care sînt suspecti a fi bolnavi, bogați și săraci — excepțiunile sînt rarități —

stau în ioră gratuită a medicului școalelor și chiar dacă elevul nu s-ar prezenta din propria inițiativă la medic, profesorul îl trimite de regulă a fi cercetat. În urma unei dispozițiuni luate în coîtlegeră cu Domnii directori ai institutului încă înainte cu cițiva ani, lipsurile de la prelegeri în caz de boală nu se scuză, decit pe baza unei adeverințe din partea doctorului școalelor. Fiecare elev bolnav prin urmăre este scutit și controlat de doctorul școalelor, chiar și dacă nu se fac vizitațiunile școlare în fiecare lună. Altfel ar sta lucrurile cînd chemarea doctorului școalelor ar fi – după cum într-adevăr este la toate celelalte institute – numai controlul școalei iar nu și căutarea elevilor bolnavi. La institutele noastre din contră sarcina cea mai grea a medicului școalelor este îndatorirea de a căuta elevii bolnavi și după cum arată cifrele din fruntea acestui raport, numărul vizitelor la ambulanți și la patul bolnavilor este destul de considerabil și dă un tablou destul de clar despre activitatea medicului școalelor în această direcție. În cazuri de boală 80% din elevii institutelor noastre sunt căutați de medicul școalei, ceea ce este și foarte explicabil luînd în considerare numărul mare de elevi săraci, de elevi străini lăsați în îngrijirea gazdelor⁴².

Introducerea igienei ca studiu de învățămînt

Fără a putea afirma că acest lucru s-a făcut pentru prima oară la o școală românească, faptul se înscrie în contextul umanist și progresist în care cei în drept orientau și organizau problemele învățămîntului și cele legate de grija față de elevi.

De altfel, încă din anul 1873 G. Barițiu atrăgea atenția asupra situației deplorabile în care se găseau majoritatea localurilor școlilor, în care „dai ou capul de grindă, nepodite, podite foarte rău, unele cu pereții mucezi și negri de fum și pulberea îngroșată, neaerisite și nemăturate cu luna întregă”. De aceea el cere să se pună „cel mai mare temei pe știința igienei”⁴³.

Dată fiind o asemenea stare, la 20 octombrie 1877, Eforia școlară din Brașov, cu nr. 124, trimite gimnaziului recomandarea magistratului, prin care propune introducerea învățămîntului despre cazuri sanitare, după cartea doctorului Böck⁴⁴.

La 20 noiembrie 1877, directorul Gimnaziului Ioan Meșotă, răspunde Eforiei școlare, arătînd că în planul de învățămînt al școlilor populare, igiena nu face un obiect special de învățămînt cu ore anumite, de aceea nu este de lipsă introducerea unui manual de igienă pentru școlari ci se cere numai ca învățătorul să aibă oarecare cunoștințe igienice, pe care să le comunice școlarilor în orele pentru deprinderi practice. El recomandă

⁴² *Ibidem*, anexa 27.

⁴³ G. Barițiu, *Sănătate, curăția*, în „Transilvania”, 1873, nr. 1, p. 1.

⁴⁴ Arh. st. Brașov, Eforia școlară, dos. 278, anexa 2.

ținerea unei conferințe cu învățătorii școlii primare, în care să li se atragă atenția asupra cărților care se ocupă cu igiena, cum ar fi cea a lui Böck sau Vasici⁴⁵.

Abia la 28 iunie 1894 conferința profesorală hotărăște introducerea în școli a unui curs de igienă⁴⁶.

La 12 noiembrie 1894 Virgil Onițiu, director al gimnaziului, comunică Eforiei școlare, hotărîrea conferinței profesorilor de a introduce igiena ca obiect de învățămînt la clasa a VI-a gimnazială, cu cîte 2 ore pe săptămînă. În școala comercială, din cauza enormei ocupațiuni a școlarilor, igiena nu se mai poate introduce deocamdată. El recomandă ca profesor pe dr. Gheorghe Baiulescu⁴⁷.

La 12 noiembrie 1894 Eforia școlară cu adresa nr. 282/1894 răspunde gimnaziului că a hotărît ca în clasa a VI-a gimnazială să se predea igiena în mod provizoriu, cîte 2 ore pe săptămînă, prin medicul școlilor, dr. Gheorghe Baiulescu⁴⁸.

La 12 noiembrie 1894, cu decizia nr. 284/1894 dr. Gheorghe Baiulescu este numit profesor de igienă⁴⁹.

În decembrie 1894, Direcțiunea școlilor medii raportează Eforiei școlare că dr. Gheorghe Baiulescu și-a început cursul de igienă cu data de 1 decembrie 1894, cu remunerație anuală de 150 fl., plătită în rate lunare⁵⁰.

La 26 august 1898, Eforia școlară comunică doctorului Gheorghe Baiulescu, că în ședința sa din 26 august 1898 studiul igienei se șterge din planul de învățămînt din motive de economie și din cauză că studiul igienei nu este obligat prin lege⁵¹.

Ținînd însă seama de importanța mare ce o are predarea igienei pentru creșterea fizică a școlarilor, conferința profesorală din 23 iunie 1899, la propunerea lui Andrei Birseanu hotărăște reintroducerea igienei la clasa a VI-a gimnazială, cu o oră pe săptămînă, începînd cu data de 1 septembrie 1899, remunerația urmînd să se plătească din fondul „Coresi”⁵².

Aprobarea de către Eforia școlară a hotărîrii conferinței profesorale privind reintroducerea igienei este dată la 17 iulie 1899⁵³.

De aci înainte și pînă la izbucnirea primului război mondial, dr. Gh. Baiulescu, pe lîngă înalte și grele responsabilități și pe lîngă atît de bogata sa activitate social-culturală, va îngriji de sănătatea elevilor și va preda

⁴⁵ *Ibidem*, anexa 3.

⁴⁶ *Ibidem*, anexa 4.

⁴⁷ *Ibidem*, anexa 8.

⁴⁸ *Ibidem*, anexa 9.

⁴⁹ *Ibidem*, anexa 5.

⁵⁰ *Ibidem*, anexa 9.

⁵¹ *Ibidem*, anexa 12.

⁵² *Ibidem*, anexa 14.

⁵³ *Ibidem*, anexa 16.

igiena la catedra școlii. Sub exemplul și înrîurirea sa, un număr important de elevi vor îmbrățișa cariera medicală, unii atîngîndu-i culmile. În felul acesta activitatea sa medico-sanitară trebuie pe drept încadrată în spiritul general umanist care a caracterizat acest lăcaș de învățămînt, prin care Brașovul se înscrie cu dreptate și cu mîndrie, în istoria începuturilor noastre de cultură, luptă națională, învățămînt și medicină românească.

În fruntea lor, dr. Gh. Baiulescu rămîne un strălucit exemplu de medic-cetățean, de ceea ce această breaslă poate și trebuie să reprezinte în dinamica fenomenului general de cultură și în aceea a problemelor social-umane care stau la baza sănătății fizice și morale a unui popor.

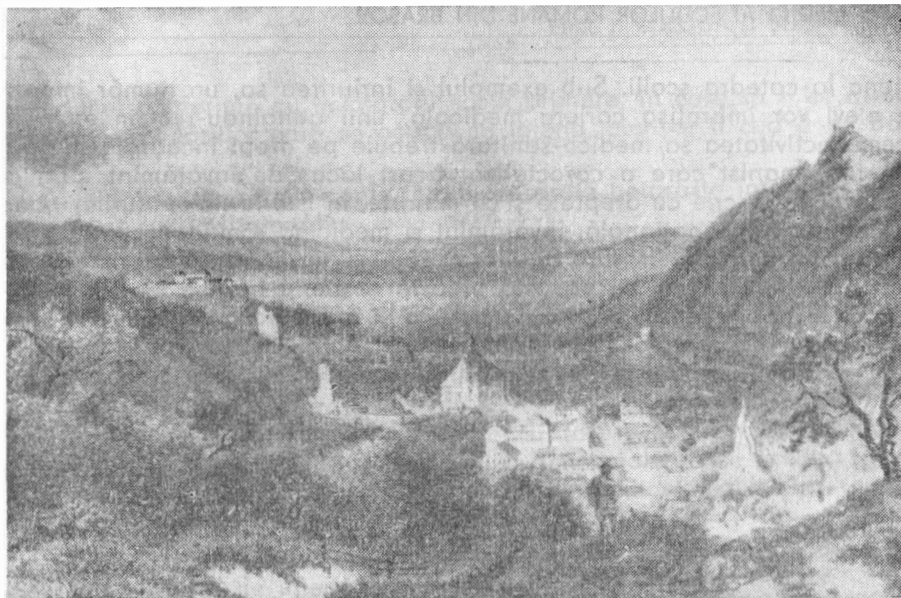

Fig. 1. – Clădirea gimnaziului în perspectivă vestică (stampă din colecția dr. med. Emil I. Bologa).

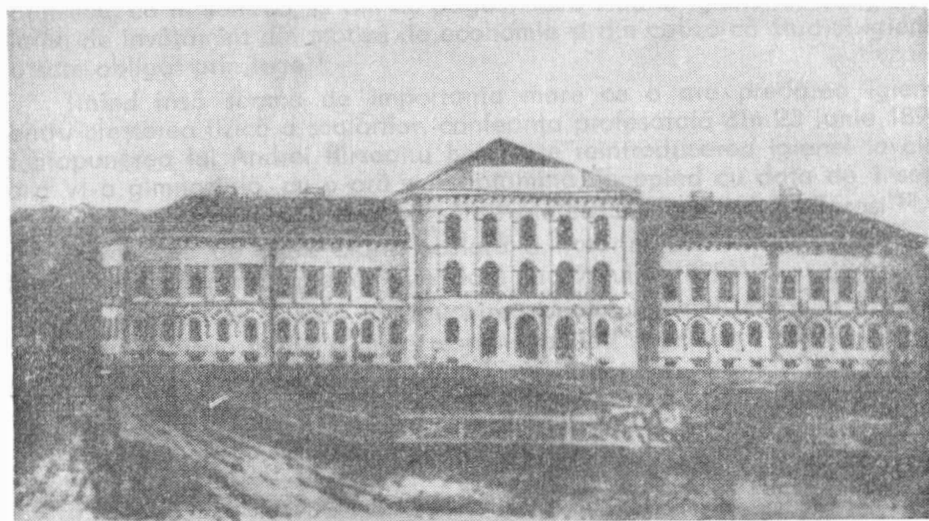

Fig. 2. – „Școalele Naționale Centrale” din Brașov (stampă executată la Viena în anul 1853 după planul arhitectului Ștefan Emilian).

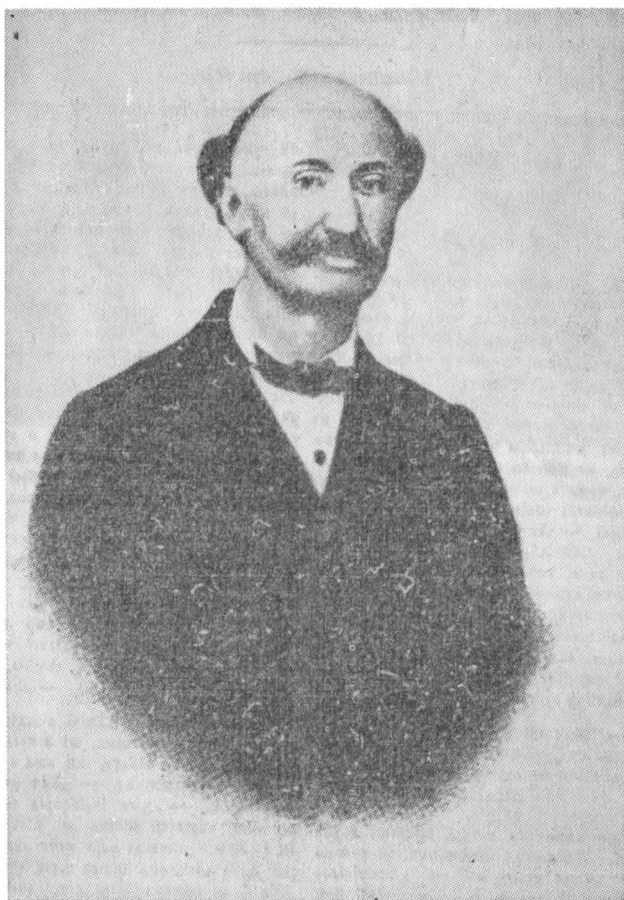

Fig. 3. – Doctorul Pavel Vasici.

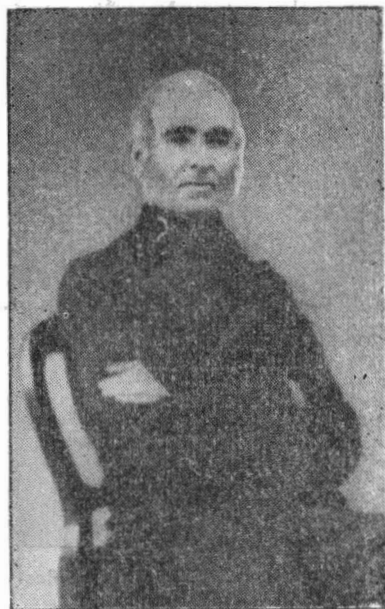

Fig. 5. - Doctorul Nicolae Gănescu.

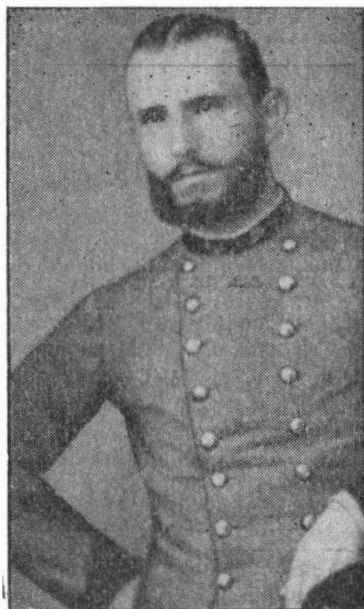

Fig. 6. — Fotografia doctorului Iuliu Muresianu ca medic locotenent.

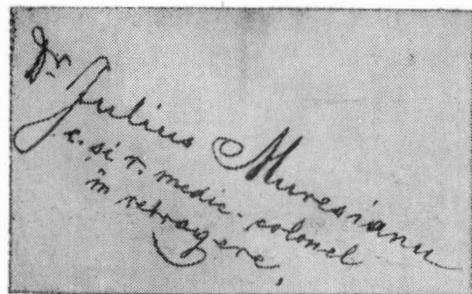

Fig. 7. — Semnătura doctorului I. Mureșianu ca medic colonel în retragere.

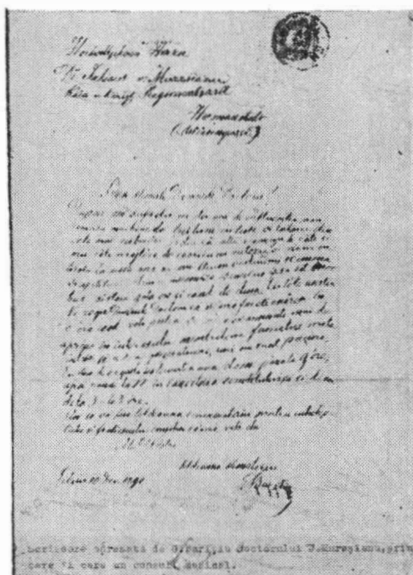

Fig. 8. — Scrisoare adresată de G. Baritiu doctorului Iuliu Mureşionu, prin care îi cere un consult medical.

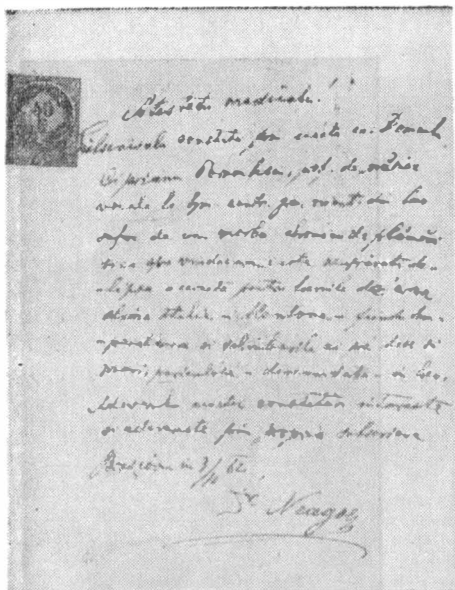

Fig. 9. – Certificat medical eliberat de către doctorul Ioan Neogoe în calitate de medic școlar, pentru Ciprian Porumbescu, profesor al gimnaziului.

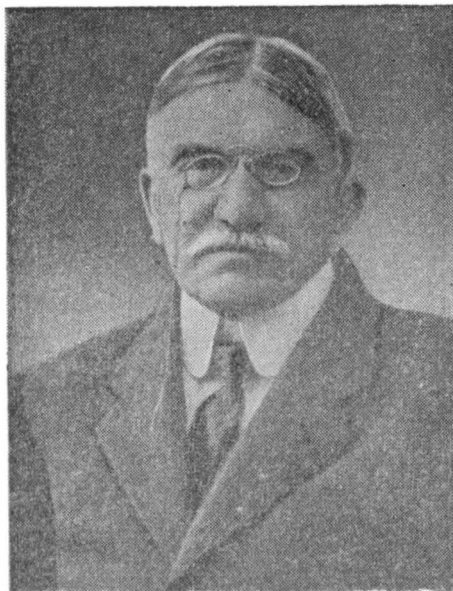

Fig. 10. – Doctorul Gheorghe Baiulescu – octogenar.

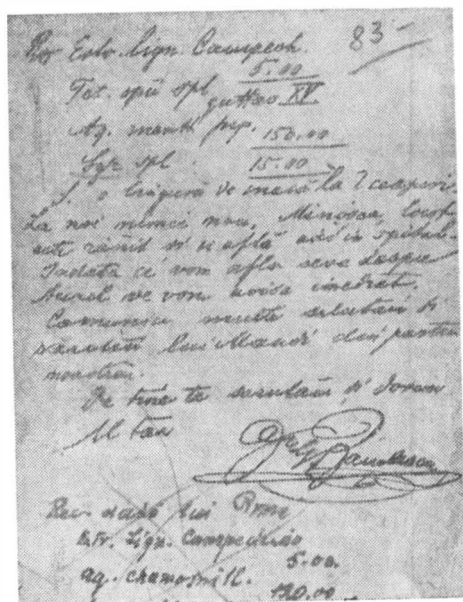

Fig. 11. – Manuscris cu rețetă semnat de dr. Gh. Baiulescu.

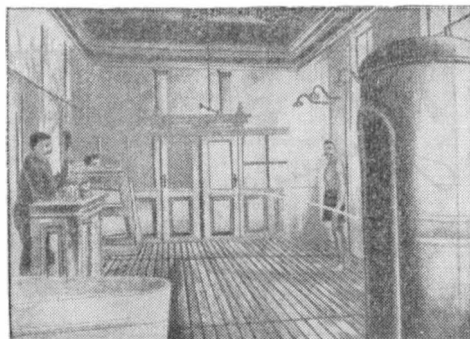

Fig. 12. – Încăpere de hidroterapie la Stobilimentul Băilor Eforiei (1896).

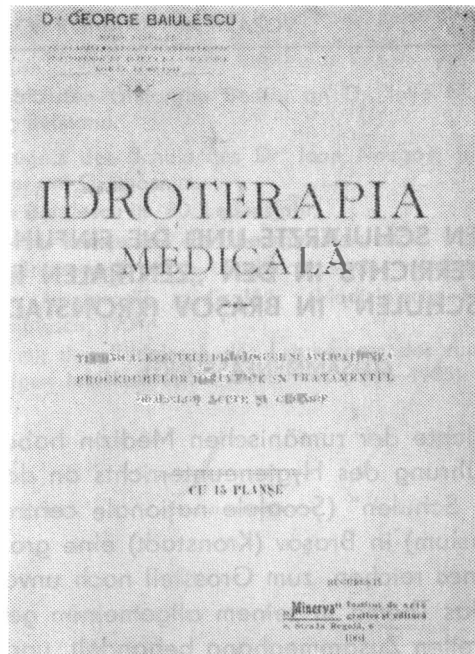

Fig. 13. – Coperta Tratatului de „Idroterapie medicală”, 1904.

Fig. 14. – Tabloul corpului profesoral la jubileul de 75 ani (1850–1925).

DIE ERSTEN SCHULÄRZTE UND DIE EINFÜHRUNG DES HYGIENEUNTERRICHTS IN DEN „ZENTRALEN RUMÄNISCHEN SCHULEN“ IN BRAȘOV (KRONSTADT)

(ZUSAMMENFASSUNG)

In der Geschichte der rumänischen Medizin haben die ersten Schulärzte und die Einführung des Hygieneunterrichts an den „Zentralen rumänischen nationalen Schulen“ (Școalele naționale centrale române, d.i. das rumänische Gymnasium) in Brașov (Kronstadt) eine grosse Bedeutung.

Auf Grund eines reichen, zum Grossteil noch unveröffentlichten Quellenmaterials wird das Thema in seinem allgemeinen gesellschaftlichen, nationalen und kulturellen Zusammenhang behandelt, und auf die Wichtigkeit hingewiesen, die in jener Zeit Fragen der Hygiene und der Gesundheit beigemessen wurde.

Die Arbeit handelt von der Tätigkeit und den Verdienste derjenigen, die auf dem Gebiete der Schulmedizin wirkten, und zwar der Schulärzte Dr. Iuliu Mureșianu (1873–1876), Dr. Ioan Neagoe (1877–1881), Dr. Petre Cioran (1881–1886) und Dr. Gheorghe Baiulescu (1886–1916). Dr. Gheorghe Baiulescu war ab 1894 auch der erste Professor für Hygiene an dem rumänischen Gymnasium in Brașov (Kronstadt).

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

- Abb. 1. – Ansicht von Brașov (Kronstadt) mit dem Gebäude des rumänischen Gymnasiums von Westen gesehen (Kupferstich aus der Sammlung Dr. med. Emil I. Bologa)
- Abb. 2. – „Die zentralen rumänischen nationalen Schulen“ – das rumänische Gymnasium in Brașov (Kronstadt); 1853 in Wien angefertigter Stich, nach dem Entwurf des Architekten Ștefan Emilian.
- Abb. 3. – Dr. Pavel Vasici.
- Abb. 4. – Artikel von Dr. P. Vasici in der Zeitschrift „Foaia pentru minte, inimă și literatură“, 1840.
- Abb. 5. – Dr. Nicolae Gănescu.
- Abb. 6. – Dr. Iuliu Mureșianu als Sanitätsleutnant.
- Abb. 7. – Unterschrift des Dr. Iuliu Mureșianu als pensionierter Sanitätsobers.

- Abb. 8. – Brief des Publizisten Gheorghe Barițiu an Dr. Iuliu Mureșianu, mit der Bitte um ärztlichen Beistand.
- Abb. 9. – Ärztliches Zeugnis des Schularztes Dr. Ioan Neagoe, für Ciprian Porumbescu, Musikprofessor am Gymnasium.
- Abb. 10. – Dr. Gheorghe Baiulescu im. 80. Lebensjahr.
- Abb. 11. – Handschriftliches Rezept von Dr. Gheorghe Baiulescu.
- Abb. 12. – Raum für Hydrotherapie in der Badeanstalt der rumänischen Schulleiherie.
- Abb. 13. – Titelblatt der „Idroterapia medicală“ (Medizinische Hydrotherapie) von Dr. Gheorghe Baiulescu, 1904.
- Abb. 14. – Gedenktafel mit den Bildnissen des Lehrkörpers des rumänischen Gymnasiums beim 75-jährigen Jubiläum seines Bestehens (1850–1925).